

4. Скрипченко І. Чи читають українці книги або про що попереджав Чеслав Мілош URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3789312-ci-citaut-ukrainci-knigi-abo-pro-so-poperedzav-ceslav-milos.html>.
5. Ситченко А.Л. До питання модернізації навчання літератури. *VII Волошинські читання «Шкільна мовно-літературна освіта: традиції і новаторство»*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (17 травня 2019 р., м. Київ) / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 354–359.
6. Сухомлинський В.О. Думки про виховання / Вибрані твори : в 5 т. Т. 5. Статті. Київ : Радянська школа, 1977. С. 378–392.
7. Роль і місце художньої літератури в духовному житті нації URL: <https://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=1234>.
8. Яценко Т.О. Проблема читання в умовах інформаційного суспільства: соціальний і методичний аспекти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції* (12 вересня 2019 р., м. Київ) / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т.О. Яценко. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 5.

**Деркачова О.С.**

доктор філологічних наук, професор,  
професор кафедри української літератури  
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

## **НОМО PER OCCUPATIONEM У «ЩОДЕННИКУ ОКУПАЦІЇ» ВОЛОДИМИРА ВАКУЛЕНКА-К**

**Анотація.** У статті досліджується щоденниковий жанр як специфічна форма фіксації особистого досвіду під час російсько-української війни. На матеріалі «Щоденника окупації» В. Вакуленка-К проаналізовано поєднання фактологічного та художнього матеріалу, яке відображає реалії життя в умовах окупації, а також особливості виживання та збереження власної гідності та національної ідентичності.

**Ключові слова:** щоденник, окупація, війна, пам'ять.

**Derkachova O.S. Homo per occupationem in Volodymyr Vakulenko-K's "Diary of Occupation".** The article deals with the diary genre as a specific form of documenting personal experiences during the Russian-Ukrainian war. Based on the material from V. Vakulenko-K's *Diary of the Occupation*, the article analyses the combination of historical and artistic material that reflects the realities of life under occupation, as well as the peculiarities of survival and preservation of personal dignity and national identity.

**Key words:** diary, occupation, war, memory.

**Актуальність дослідження.** У ХХІ столітті говорити про щоденники, зокрема й письменницькі, як жанр доволі складно, адже вони фактично зникають, проступившись дописам та фотографіям у соцмережах. Ще важче говорити про щоденники рукописні, яких фактично не існує. Щоденник Володимира Вакуленка-К є винятком, як і є винятковою історія його віднайдення. Це рукопис на 35 сторінках записника в клітинку. Вів його письменник від початку повномасштабного вторгнення й під час окупації Капітолівки (Ізюмський район), в якій він мешкав, доки його не викрали і не вбили росіяни. Писав від руки, бо не було ні світла, ні інтернету. Розуміючи, що його можуть вбити, а написане ним знищити, він заховав щоденник у садку, де його згодом знайшла письменниця Вікторія Амеліна разом із батьком письменника. На цих сторінках – історія життя українців в окупації зсередини, спостереження, переживання та опір окупантові.

**Мета статті** – виявити специфіку репрезентації людини в умовах окупації у «Щоденнику окупації» Володимира Вакуленка-К.

**Виклад основного матеріалу.** На думку Р. Мариняк, «письменницький щоденник переслідує дещо ширшу мету, аніж щоденник неписьменника: тут реалізовується мистецька практика рефлексії, у якій виділяються перформативна, текстова й матеріальна площини. (...) Саме в щоденнику письменника ідейно-сміслові інтенції виражені найбільш вичерпно, не завуальовано, відверто, не метафорично, а прямо» [3]. Також у письменницькому щоденнику напрочуд вдало поєднується документалізм та художність, факт та емоція-проживання. Особливість аналізованого нами щоденника, у тому, що він писаний автором в умовах окупації. Як зазначає Вакуленко на останній сторінці: «Це лише мої спогади всього того, що вже пережив. Поки що це важко назвати чимось більшим, ніж звичайна писанина» [1, с. 69]. Вочевидь, що

він міг би бути довшим і впорядкованішим, якби не загибель автора від рук загарбників.

«У практиці ведення письменницького щоденника маємо справу в основному з двома взаємозв'язаними видами мотивації – екзистенціальними, тобто людськими, та творчими» [4, с. 101]. У випадку війни, коли автор її проживає безпосередньо, як Володимир Вакуленко, з'являється інший вимір людського, пов'язаний з проживанням цих подій, а відтак інший тип автора: щоденник веде не просто письменник, що хоче екзистенційно-творчого декларування себе у світі, а людина в окупації, завданням якої є не просто передати власний досвід, а розповісти про звірства окупації, про нелюдські умови, щоб почув увесь світ і щоб зло було покаране.

Перед нами постає не лише письменник (зрештою, письменника у цих записах видає талант наратора), а батько, який повинен дбати про хворого сина, волонтер, що намагається передавати військовим і тим, хто потребує, найнеобхідніше, наближаючи цим нашу перемогу, цивільна людина, яка намагається вижити у надскладних умовах і розповісти світові про жах окупації: «Сьогодні десятий день окупації. Розумію, що ці рукописи потраплять до рук фсб, яке має прийти після рашистської дивізії «Z», ось тільки закінчатся бої, але все ж розраховую їх передати в разі довготривалої окупації в руки міжнародних організацій, а вони, за правилами міжнародних спільнот, будуть» [1, с. 51]. Його хата у Капітолівці розташовується скраю (згадується давнє українське «Моя хата скраю, першим ворога зустрічаю»), тому він бачив першим, як у село зайшли окупанти, пробував передавати відомості про ворожу техніку та кількість окупантів СБУ.

А розпочинається щоденник немов страшна казка: «Сонечко не поспішало вигрівати землю, повільно, ледь-ледь із землі виштовхували свої полохливі пагони тюльпани. Ніхто вже не вкривав їх від морозу – після розбомблених будинків у місті було не до квітів. Біда сунула Україною вже не перший день – сунула війна» [1, с. 29]. Далі читаємо ще: «А бої, ніби розлючена гадюка, підповзали до рідного міста все ближче й ближче...» [1, с. 39]. Ця художність вирізняє щоденникові записи письменника і особливо болить, адже є постійним нагадуванням того, що ми живемо в добу Нового розстріляного відродження, що втрачаємо прекрасних авторів, що могли би написати не один знаковий твір. І про цю війну також.

Вакуленко пише і про своє відчуття смерті: «Я не боюся померти отак щоб одразу, але в мене немає таких привілеїв» [1, с. 30], «Не було ні страху, ні ненависті, взагалі порожнеча» [1, с. 35].

Найбільше його хвилює доля його сина і те, як дитина проживає досвід окупації: «Може, то й на щастя, що він не розумів, що коїться, хоча припинив розмовляти взагалі», «Якби ж то не малий, у якого, крім мене, нікого» [1, с. 34], «Дитина аутичного складу не розуміла, чому в одному випадку у бруд не можна лягати долілиць, а в іншому – навпаки. Власне, позитиви створює сам Віталік, реакція на бомбардування для нього стала веселим заняттям», «Малий тільки останніми днями за місяць війни почав хоч на щось реагувати, а так виведеш на вулицю – стане на одному місці і застигає надовго» [1, с. 47].

Інший зріз щоденника – докладний опис просування ворога, руйнування всього, що трапляється на його шляху: «В перші дні на початку рідного району в одному із сіл розбили школу, загинули декілька людей. Декілька днів по тому ворожі літаки касетними та вакуумними бомбами бомбардували ріне місто, і що характерно: саме житлові квартали» [1, с. 41]; «...ворог під час бомбардування зніс повністю вул. Українську, а, за офіційними даними, загинуло 8 дорослих осіб та 3 дітей. Не думаю, що окупант не знав назви вулиці й цілив у неї навмання» [1, с. 43]. Тут переважає стримана мова фактажу, ретельне документування всього, що можливо, щоб нічого не забути, щоб ці записи стали документом-доказом злочинів окупантів, до яких автор відчуває огиду та зневагу. Але він письменник, тому і тут він говорить як письменник: «На початку вулиці залишилася залишилася самотня стіна, а в кінці вирви – перебита водогінна труба, з якої сочилася, ніби кров із порізаної вени житлового сектора, цівка води [1, с. 41].

Ще один зріз, не менш болісний, життя і побут українців, що опинилися в окупації. Інформаційна тиша («Зовсім відсутність новин, повна відсутність зв'язку...»), приниження і голод – те, на чому автор наголошує особливо: «Нас загнали в повнісіньке гетто, щоправда на білих стрічках поки що не малюється зірка Давида» [1, с. 68]. Володимир Вакуленко описує нехитре харчування тих, хто опинився відрізаним від українського світу: «Це був останній хліб, який постачався на село, а останню хлібину я ділив на 5 частин, при тому лише для дитини. За 2 тижні окупації вже й забув смак хліба, а крихти, залишені малим на столі, висипав у пригоршню і з жадібністю їв їх, щоб хоч трохи відчути смак хлібчика» [1, с. 67]. Автор ділиться з читачем нехитрими

кулінарними рецептами з окупації: як варив дитині суп, ділячи тушонку на кілька разів, більше для запаху, як пересмажував напівзіпсовану кров'янку, про дні напівголоду. Здається, його самого вражає як змінюється система цінностей під час окупації, коли змінюється «звичний статус безмежних можливостей на статус боротьби за виживання»: «Цінності стають більш вагомими, коли ти потрапляєш в біду» [1, с. 67]. Проте найбільше автору болить зрадництво і готовність співпрацювати з ворогом, про яке він неодноразово згадує: «Вата залишається ватою» [1, с. 62], «Свої страшніші за ворога» [1, с. 61], «В перші дні окупації купа стукачів, які за кілька цигарок чи кусень хліба розповідали фактично про все, що було можливо» [1, с. 61]. Вакуленко розуміє, що рано чи пізно здадуть і його. Так і трапилося. 23 березня окупанти обшукали його помешкання, забрали його та його сина на допит, побили і відпустили. Проте наступного дня знову прийшли за ним. Подальше перебування письменника було невідомим, як і його доля. Після звільнення Ізюма, його тіло знайшли у місці масового поховання.

**Висновки.** Щоденник Володимира Вакуленка-К, який він вів під час окупації, є важливою художньо-документальною пам'яткою, а також болісним свідченням про злочини російських окупантів. Таким свідченням стала і смерть автора, тому щоденник так і залишився недописаним, і шлях цих записів до читача, з яких постає письменник, громадянин, патріот, волонтер і звичайна людина, що намагалася вижити і вирятувати свою дитину.

### *Література*

1. Вакуленко-К. В. Я перетворююсь... Щоденник окупації. Вибрані вірші. Харків: Vivat, 2024. 192 с.
2. Кулінська Я. Сучасні воєнні щоденники: форма самовираження чи текст пам'яті? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2020. № 46. Т. 3. С.78–81.
3. Мариняк Р. Щоденник В. Вакуленка-К. «Я перетворююсь...»: утілення ідейно-сміслових інтенцій митця. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2025. № 40. С. 130–139.
4. Соболев В. Антропологія війни: oral history та щоденники. URL: [https://uwm.edu.pl/cbew/2025-16-1/17\\_Sobobl-V.pdf](https://uwm.edu.pl/cbew/2025-16-1/17_Sobobl-V.pdf).
5. Стахнюк Н. Щоденник письменника: аспекти дослідження. *Слово і час*. 2012. №7. С. 97–104.